

Kristen R. Ghodsee

Kızıl Savaşçı Kadınlar: Beş Devrimci Kadından Dersler

Çeviren: Senem Erdoğan. İstanbul: Yordam Kitap, 2023 (222 sayfa).

Ali BALCI

Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı,
ali.balci@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2680-2584

Kızıl Savaşçı Kadınlar, Pensilvanya Üniversitesi'nde Rusya ve Doğu Avrupa Çalışmaları Bölümü başkanı olarak çalışan Kristen R. Ghodsee'nin, 2003 yılında vermeye başladığı Cinsiyet ve Sosyalizm dersinden bu yana geçen sürede edindiği yaklaşık 20 yıllık birikimin ürünü olarak ortaya çıkmış bir eser. Ghodsee'nin bu çalışmayı, salt bir akademik eserden ziyade, okurun entelektüel anlamda da yararlanabileceği bir metin olarak, yalın bir dille kurgulamasını, Sovyet kadınına daha çok okura ulaştırma çabası olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır.

Kitabın başında, “yazarın notu” ve “önemli olaylar çizelgesi” bölümlerinde, metinde kullanılan transkripsiyon, özel isimlerin yazılışlarında tercih edilen usuller, tarih ve takvim sistemi gibi kitap boyunca okurun karşısına çıkabilecek tüm özel kullanımlara detayları ile yer verilmesi yerinde bir yaklaşım olmuştur. Bu kısımda gösterilen hassasiyet, akademik beklentilerle okuyan araştırmacıların alanla ilgili meraklarını gidermesi açısından yarar sağlarken, konuyla entelektüel olarak ilgilenen okurların da metnin yönetsel olarak nasıl inşa edildiğine dair bilgi edinmelerini sağlamıştır.

“Burjuva feminizmi ve huzursuzlukları” bölümünde ise Ghodsee, teknik detayların yanında, kendisini bu projeye yönelten motivasyon ile eseri ortaya çıkaran birikimi yaratan akademik kariyerini de paylaşarak, metnin daha iyi anlaşılması noktasında okurun işini kolaylaştırma yoluna gitmiştir. Buradan hareketle, dünyadaki kadın hakları mücadelesinin neredeyse tamamının ABD ve

Atıf / Citation: Balcı, A. (2024) [Kitap İncelemesi *Kızıl Savaşçı Kadınlar: Beş Devrimci Kadından Dersler*, Kristen R. Ghodsee] *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 24(1), 339-343.
<https://doi.org/10.32449/egetdid.1486964>

Avrupa merkezli kadınlar ve burjuva vizyonuyla üretilmiş fikirler üzerinden yansıtılması ve kadınların küresel anlamda elde ettikleri bireysel ve kamusal başarılarına insanüstü çabalarla öncülük eden Sovyet kadınlarının görmezden gelinmesini, kitabın temel meselesi olarak özetlemek mümkündür.

Kitap bu perspektifiyle Sovyet feminist hareketini ortaya çıkaran temel dinamikleri ve kendine has yapısını ortaya koyarken bir taraftan da Sovyet kadın hakları ile ABD ve Avrupa merkezli küresel kadın haklarını karşılaştırma olanağı sağlayarak oldukça değerli metin ortaya koymuştur. Bu bağlamda eser, Ghodsee'nin evrensel kadın haklarına son derece değerli katkılar yapmalarına rağmen isimlerinin yeterince ve layıkıyla anılmamış olduğuna inandığı beş Sovyet kadının kısa hayat öyküleri ile önemli başarılarını, Batılı ülkelerin kendilerine karşı olan tavırlarıyla birlikte ele alan bir çalışma olmuştur. Bu noktada önemli bir detayı izah etmek de yararlı olacaktır. Ghodsee'nin Sovyet kadın hakları savunucularının yeterince değer görmediğine dair olan yaklaşımı ilk bakışta duygusal bir görüş hissiyatı yaratsa da ortaya koyduğu iddianın gerçekliğine dair metin boyunca sunduğu kanıtların meselenin gerçekliği konusunda okuyucuyu tatmin edecekten türden olduğunu ifade etmek gerekir.

Eserde, kendi talebi ve ısrarı ile keskin nişancı olarak katıldığı İkinci Dünya Savaşı'nda 309 başarılı atış yaptığı tescil edilen ve dünyanın en başarılı kadın keskin nişancısı olarak kabul gören Lüdmila Pavliçenko'ya ilk sırada yer verilmiştir. Ghodsee, Pavliçenko'nun yaşamını, mesleki hayatı da dâhil olmak üzere önemli dönüm noktaları üzerinden ifade etmiş, Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı resmi seyahati de tüm detaylarıyla aktarmıştır. Amerikalı gazetecilerin, Pavliçenko'nun İkinci Dünya Savaşı'nda gösterdiği, dünya kamuoyu tarafından da takdir toplayan kahramanlıklarından ziyade kadın askerlerin cephede makyaj yapıp yapmadıkları gibi işin magazin tarafına odaklanmalarına özel olarak yer verilmiştir. Pavliçenko'nun Amerikalı dinleyicilere kendisini "Hayatta kalan her Alman, kadın, çocuk ve yaşlıları öldürecektir. Oysa ölü Almanlar zarar veremez. Dolayısıyla ne zaman bir Alman öldürsem, bir hayat kurtarmış olurum" şeklinde son derece ağır cümlelerle ifade etmesine rağmen gazetecilerin üzerindeki üniforma ile kilolu görüldüğüne takılmaları, eserde Sovyet kadınlarının başarılarının göz ardı edildiğine dair sık sık dile getirilen iddiaların en önemli kanıtlardan birisi olarak sunulmuştur.

Sovyetler Birliği'nin ilk Sosyal Refah Komiseri olmasının yanında, dünyada henüz böyle bir yaklaşımın olmadığı bir dönemde, seks pozitiflik (cinselliği olumlama) kavramının savunucusu olan Aleksandra Kollontay, kitapta yer alan ikinci devrimci kadın olmuştur. Aristokrat bir ailenin kızı olmasına rağmen kendisine biçilen varlıklı hayatı bir kenara bırakan Kollontay, kadınların özgürleşmesi için mücadele etmeyi yeğlemiştir. Ghodsee, Kollontay'ın geleceğin sosyalist toplumunda aşk, cinsellik, dostluk ve ailenin rolü hakkında getirdiği yenilikçi fikirlere bugünden bakıldığında bile şaşkınlık verici derecede öngörülü

olduğunu ifade etmiştir. Diğer yandan bir kadın olarak Norveç ve Meksika’da büyükelçilik gibi saygın görevlerde bulunmasına rağmen dönemin Amerikan basınının küçümsemelerinden kaçamadığı görülmüştür. Basın, Kollontay’ın yenilikçi fikirlerini kadın hakları açısından değerlendirmek yerine, “Devrim’in kızıl gülü”, “proletaryanın Jan Dark’i” ve “proleter afet” gibi lakaplar takarak esas odağı görmezden gelmeyi seçmiştir. Ghodsee’nin bu süreci detaylarıyla aktararak dönemin iki kutbu arasındaki anlayış farklılıklarını örnekler üzerinden okuyucuya aktarmaya çalıştığı görülmüştür.

Eserin üçüncü bölümünde ele aldığı *Kızıl Savaşçı* ise Devrim’e yaptığı kişisel katkıları Vladimir Lenin’in eşi olması dolayısıyla gölgelense de eğitimi, okuryazarlığı ve kütüphaneleri, dönem koşulları göz önünde tutulduğunda olağanüstü bir hızla yaygınlaştırarak Sosyalist hayatın zihinlerdeki sınırlarını genişleten Nadejda Krupskaya olmuştur. Kadın erkek eşitsizliğini eğitimden sosyal hayata, ev işlerinden iş ve aile yaşamına kadar istisnasız her alanda yıkmak için çabalayan Krupskaya, özellikle eğitim alanındaki başarıları ile diğer devrimci kadınların aksine tüm dünyada saygı uyandırmayı başarmıştır. Ancak uluslararası alanda kazandığı prestije rağmen Joseph Stalin’in zulmüne uğramaktan kurtulamamıştır. Ghodsee’nin Krupskaya ile Stalin arasındaki bağı anlatırken yer verdiği detaylar metni daha ilginç ve değerli hale getirmiştir.

Sovyetler Birliği’nin ilk kadın bakanlığının başında önemli görevler üstlenen Inessa Armand’ın mücadelesine kitabın dördüncü bölümünde yer verilmiştir. Ghodsee’nin ifadesiyle, “sosyalistlerden önce feministlerin saflarına katılan Armand”, bundan olsa gerek, kişisel yaşamıyla her daim dikkat çekmiş ve biyografisi, Sovyet tarihçileri tarafından taşıdığı politik kimliğe yaraşacak şekilde manipüle edilmiştir. Bir biyolog olmasına rağmen özellikle kız çocuklarının eğitimi ve çok eşlilik gibi konularda ortaya attığı yenilikçi fikirlerin karşılaştığı mukavemet yazar tarafından ayrıntılı şekilde aktarılarak, bugün bile halen tartışılan bazı kadın haklarının geçmişine ışık tutulmuştur.

Kitabın son savaşçısı ise İkinci Dünya Savaşı’nda politikalarını beğenmediği Bulgar hükümetine karşı genç bir partizan olarak mücadele eden, uzun yıllar boyunca Bulgar Kadın Hareketi Komitesi’ne başkanlık eden Elena Lagadinova olmuştur. Özellikle kürtaj hakkı ve dışarıda çalışıp geldiği evinde ikinci bir vardiyaya başladığını ifade ettiği Sovyet kadını için emek veren Lagadinova, Ghodsee’nin 2017 yılında vefat etmeden hemen önce bizzat görüşebilmesi açısından da önem arz eden bir şahsiyet olmuştur.

Kitabın son bölümü ise *Kızıl Savaşçı Kadınlardan Alabileceğimiz Dokuz Ders* başlığı ile verilen sonuç kısmından oluşuyor. *Yoldaşlar, tevazu, otodidaktizm, açık görüşlülük, yetenek, ittifak, azim, adanmışlık* ve *dineme* olmak üzere dokuz maddede ele alınan bölüm Sovyet kadınının zihnindeki kadın hakları kavramı ile küresel anlamda yankı bulan Batı merkezli burjuva kadını vizyonunu daha net bir şekilde ortaya koyuyor. Bunu yaparken dönemin kadın hakları

savunucuları arasında yapılan ustaca geçişler ve kurulan bağlantılar okurun son bölümde kitabın içeriğinin etkisini katlayabilecek değerinde bir analizle buluşturuyor.

Yalın diliyle, üslubuyla ve içerdiği çok değerli bilgilerle alana meraklı olan okurları hem akademik hem de entelektüel anlamda tatmin etme başarısını gösteren Ghodsee'nin değerli bir çalışma ortaya koyduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Ancak bazı konularda eleştiriye açık yönlerinin olduğunu da ifade etmekte yarar var.

Ghodsee eserinde, bilinçli olarak görmezden gelindiğini iddia ettiği, kendi deyimiyle beş *Kızıl Savaşçı* kadın üzerinden Sovyet medeniyetini yücelten isimsiz kadın kahramanları bugüne taşımayı hedefliyor. Ancak kitabın zaman zaman bu çizgisinin dışına çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Konunun özellikle Amerikan feminizmi ile karşılaştırmalar içeren kısımlarında ortaya konan dil ve üslubun bir miktar değiştiği, tenkitten ziyade politik bir yüzleşmeye dönüştüğünü söylemek mümkün. Bu durumun kötü bir izlenim yaratmamakla birlikte, kitabın başlığı ile uyumsuzluğa yol açtığı, kızıl savaşçıların biyografilerinin ve savundukları yaşamın detaylarının yer yer bu politik yüzleşmenin gerisinde kaldığı söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, Kızıl Savaşçıların Sovyet kadınına yaşattıkları kazanımlar, Ghodsee'nin haklı olmakla birlikte üslup olarak bir miktar aşırıya kaçtığı eleştirileri dolayısıyla daha az görünür hale gelmiştir. Bu durumu, kitabın odağının kayması ve başlık ile okuyucuya vadedilen içeriğin tam olarak kendisini temsil edememesi yönünde yorumlamak mümkündür.

Bu konu ile bağlantılı olarak, Batılı tarihçilerin ve toplumsal cinsiyet alanında çalışan araştırmacıların eserlerinde Sovyet kadınlarına yer verilmemiş olması eleştirilerek sık sık dile getirilmesine rağmen bunun muhtemel sebepleri üzerinde yeterince durulmadığı görülmüştür. Metnin bakış açısı göz önünde tutulduğunda bir okur olarak bunun politik sebeplerle görmezden gelme ya da bakış açısı farklılıkları sebebiyle küçümse sebebiyle olduğunu çıkarmak mümkündür. Zira dünyanın bilinen ilk kadın büyükelçilerinden birisi olmanın yanında iki kez de Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilen Kollontay gibi bir kadın hakları savunucusunun Batılı ders kitaplarından Oxford ve Routledge gibi saygın yayınevlerinin bu alandaki prestijli çalışmalarına kadar neredeyse her yerde görmezden gelinmesi, Sovyet kadınının bilhassa kapitalizm karşıtlığının kurbanı olduğu yönünde yorumlamak mümkündür. ABD'nin İnsan Gücü Planlama Konseyi'nin 1957 tarihli bir raporunda "Sovyetler Birliği'nde her yıl yaklaşık 13 bin kadın mühendis mezun olurken, ABD'de bu sayının 100'e bile ulaşmaması, Sovyet eğitim sistemindeki Krupskaya mirasının yarattığı farkı net bir şekilde göstermektedir. Krupskaya uluslararası anlamda her ne kadar diğer dört portreden daha tanınır olsa da eserde aktarıldığı üzere yine de hakkı teslim edilmemiştir. Okur bu noktada, kitabın *niçin* sorusuna cevap vermesi yönünde bir beklentiye

düşse de yukarıda da ifade edildiği üzere tam manasıyla karşılık bulunduğunu söylemek güçtür. Dolayısıyla yazarın, içerik bakımından son derece tatmin edici bir metin ortaya koymasına rağmen, okurun zihnine düşen bazı soruları cevaplama noktasında birazcık zayıf kaldığını söylenebilir. Diğer yandan eserin genelde gösterdiği başarısı dolayısıyla, Ghodsee'nin bazı soruların cevaplarını farklı bir eserde değerlendirmek üzere sınırlı olarak verdiği de varsayılabilir.

Tüm bunlarla birlikte Kızıl Savaşçılarının birbirleri ile olan doğrudan ve dolaylı ilişkilerinin özellikle bölüm girişlerinde son derece edebi bir anlatımla, ustaca bağlanması, yazarın bu konuda uzun yıllara dayanan tecrübesinin ve alana vermiş olduğu emeğin bir yansıması olarak dikkat çekmektedir. Literatürde zor bulunabilecek ya da teyit edilmesi fazlaca zaman gerektirecek önemli detayların dipnotlarıyla birlikte verilmesi, kitabı entelektüel okur için tatmin edici bir okuma deneyimine dönüştürürken, kitabın sonunda verilen kaynakça, ileri okuma önerileri ve dizin ise kitabı araştırmacılar için değerli bir veri kaynağı haline getirmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Kör hakemlik.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Tek Yazar % 100.

Etik Komite Onayı: Yazar tarafından çalışmanın etik kurul iznine tabi olmadığı bildirilmiştir.

Finansal Destek: Yazar çalışma ile ilgili bir finansal destek alınmadığını bildirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çalışma ile ilgili potansiyel çıkar çatışması bulunmadığını bildirmiştir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarına aittir.